

А. Р. ДУНСЬКА

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID: 0000-0002-8623-4507

М. С. БІЛИХ

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID: 0000-0001-9562-362X

СТРАТЕГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АПК УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ

В умовах глобалізації економіки, високого рівня мінливості зовнішнього середовища та посилення галузевої конкуренції аграрний бізнес залишається важливою складовою національної економіки та рушієм розвитку на зовнішніх ринках. Саме тому, в статті досліджено питання розвитку агропромислових компаній України на міжнародному ринку у рамках визначення їх стратегічних перспектив.

Авторські результати дослідження ґрунтуються на опрацюванні значної кількості джерел відкритого доступу, наукових робіт вітчизняних та зарубіжних вчених, а також нормативно-правових актів. Проведене дослідження, що викладене у статті, надає можливість визначити, що до початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України вітчизняний сектор виробництва аграрної продукції вважався ключовим гравцем на світовому ринку та щорічно нарощував дохід від здійснення експортної діяльності. Окреслено основні тенденції та ключові проблеми розвитку вітчизняного сектору АПК, який більшою мірою орієнтований на реалізацію сировини, що є негативним фактором. Охарактеризовано актуальний стан функціонування та тенденції розвитку галузі АПК на глобальному ринку, що передбачає постійні цінові коливання, перевищення пропозиції над попитом та вимагає дотримання міжнародних стандартів якості та безпечності продукції.

Досліджено вплив війни на функціонування вітчизняного сектору агропромисловості та виявлено, що через воєнні дії втрачено велику кількість посівних площ і поголів'я птахів та великої рогатої худоби на півдні України, розірвано логістичні сполучення, зруйновано та пошкоджено виробничі потужності і заміновано поля на територіях бойових дій.

Як результат окреслено основні цілі та стратегічні перспективи розвитку АПК України до яких відносяться диверсифікація логістичних сполучень з країнами-експортерами, забезпечення високого рівня якості продукції, відповідно до міжнародних стандартів, створення доданої вартості продукції АПК за рахунок переробки сировини та підвищення рівня державного сприяння розвитку сектору АПК.

Ключові слова: розвиток, агропромисловий комплекс (АПК), міжнародний ринок, експорт, імпорт.

A. R. DUNSKA

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

ORCID: 0000-0002-8623-4507

M. S. BILYKH

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

ORCID: 0000-0001-9562-362X

STRATEGIC PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF UKRAINE'S AGRICULTURE IN THE INTERNATIONAL MARKET

In the conditions of the globalization of the economy, the high level of variability of the external environment and the strengthening of industry competition, agrarian business remains an important component of the national economy and a driver of development in foreign markets. That is why the article examines the issue of the development of agro-industrial companies of Ukraine on the international market within the framework of determining their strategic prospects.

The author's research results are based on the processing of a significant number of open-access sources, scientific works of domestic and foreign scientists, as well as regulatory and legal acts. The research presented in the article provides an opportunity to determine, it was determined that before the beginning of the full-scale invasion of Russia on the territory of Ukraine, the domestic sector of agricultural production was considered a key player in the world market and annually increased its income from export activities. The main trends and key problems of the development of the domestic agro-industrial complex sector, which is largely focused on the sale of raw materials, which is a negative factor, are outlined. The current state of functioning and trends in the development of the agricultural sector on the global market is characterized, which involves constant price fluctuations, an excess of supply over demand and requires compliance with international standards of product quality and safety.

The impact of the war on the functioning of the domestic agro-industry sector was studied and it was found that a large number of cultivated areas and livestock of birds and cattle in the south of Ukraine were lost due to military

actions, logistical connections were broken, production facilities were destroyed and damaged, and fields were mined in the territories of hostilities.

As a result, the main goals and strategic prospects for the development of the agricultural sector of Ukraine are outlined, which include the diversification of logistics connections with exporting countries, ensuring a high level of product quality, in accordance with international standards, creating added value for agricultural sector products due to the processing of raw materials, and increasing the level of state support for the development of the agricultural sector.

Key words: development, agro-industrial complex, international market, export, import.

Постановка проблеми

Поглиблення процесів розвитку світових аграрних ринків у рамках глобалізації економіки викликає вагомі зміни, безпосередньо, і в діяльності АПК України. Враховуючи це, розгляд питання розвитку вітчизняних агропромислових компаній на міжнародному ринку потребує особливої уваги. Підвищення ефективності функціонування АПК можна досягти за рахунок формування влучної та зваженої стратегії розвитку міжнародної діяльності, яка передбачає удосконалення наявних і пошук нових механізмів залучення закордонних інвестицій, розробку збалансованої зовнішньоторговельної політики компанії, підвищення конкурентоспроможності продукції та, як результат, забезпечує підтримку продовольчої безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідження теоретичних та практичних аспектів розвитку міжнародної діяльності агропромислових компаній були розглянуті у наукових роботах Т.А. Гайдукової, В.І. Губенка, С.М. Кваши, Ю.О. Лупенка, О.П. Радченка, В.О. Ткаченка, О.І. Янковської та інших вчених і науковців.

Проте, потребують уточнення та більш детального розгляду стратегічні перспективи вітчизняних АПК у рамках сучасних трансформацій світової економіки.

Формулювання мети дослідження

Метою статті є аналіз стану здійснення експортно-імпорتنних операцій АПК України, окреслення особливостей функціонування агропромислових компаній в умовах здійсненні міжнародної діяльності та обґрунтування стратегічних перспектив їх розвитку.

Викладення основного матеріалу дослідження

Сучасне міжнародне середовище характеризується високим рівнем нестабільності світової економіки. Важливими факторами, що впливають на кон'юнктуру міжнародного ринку аграрної продукції, є збільшення чисельності населення планети, ріст безробіття в окремих регіонах та у світі загалом, посилення конкуренції з боку економічно-розвинутих країн, ріст ціни на сировину та енергоносії, постійні коливання курсів валют та вагомі технологічні зміни.

Розвиток міжнародної діяльності АПК не можливий без збалансованої торгової політики, що покликана активізувати та сприяти процесу нарощування експортного потенціалу, у тому числі в даній галузі. Саме тому стратегія розвитку агропромислових компаній України на міжнародному ринку має бути сформована, враховуючи особливості вітчизняного аграрного сектору та міжнародних умов для продуктивної реалізації продукції.

Вітчизняний ринок виробництва аграрної продукції є одним з ключових гравців на міжнародному ринку, що визначає розвиток як внутрішнього, так і зовнішнього ринків. Варто зазначити, агросектор України вважається однією з найперспективніших галузей економіки, що забезпечує позитивний баланс зовнішньоекономічної діяльності, а ріст галузі щорічно сягав 5–6% (рис. 1).

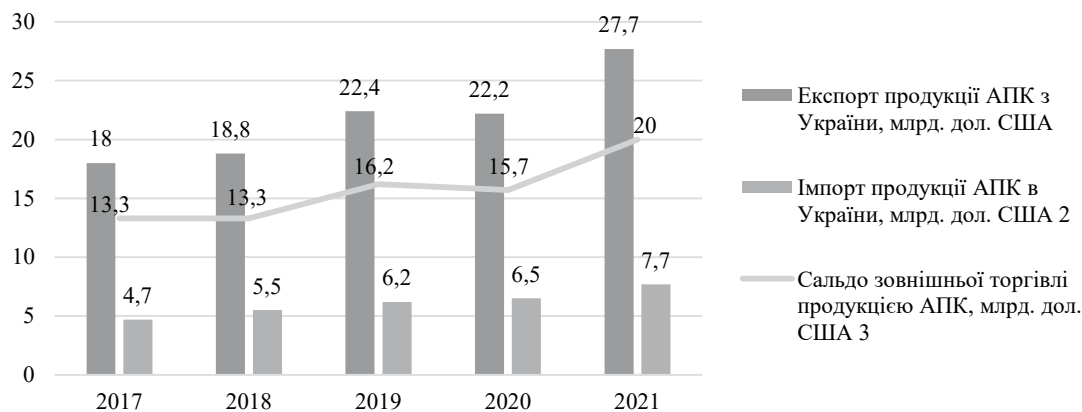

Рис. 1. Торговельний баланс продукції АПК за 2017–2021 рр., млрд.дол. США

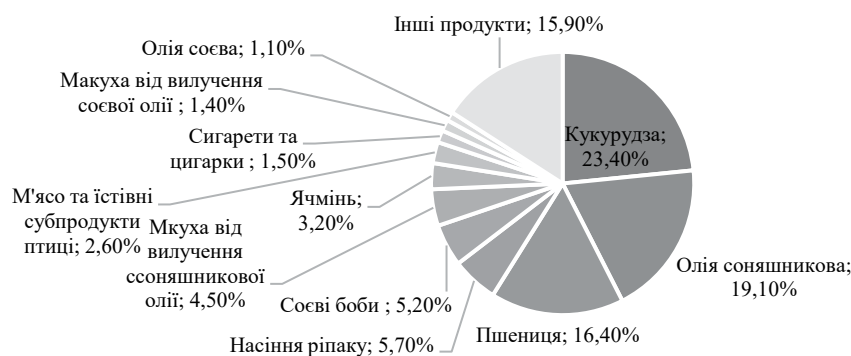
Джерело: складено автором на основі [1]

Аналізуючи гістограму, можемо сказати, що протягом досліджуваного періоду помітний зріст за всіма показниками, особливо позитивну динаміку можна відстежити саме за категорією експорту (+154% за п'ять років). Останні три роки експорт продукції сектору АПК приносив понад 22 млрд. дол. США щорічно та становив близько 40–45% від обсягу усього експорту України. Дана інформація підтверджує той факт, що агропромисловий комплекс України є одним з найвагоміших рушіїв вітчизняної економіки.

Станом на 2021 рік частка виробництва сільськогосподарської продукції у загальному обсязі ВВП України склала 10%, а якщо врахувати також її переробку, то – 16% [1]. Такі висновки зроблені з огляду на те, що сучасну структуру АПК доцільно розглядати як комбінацію наступних елементів:

- сільське господарство – ключова галузь АПК. До її завдань можна віднести забезпечення аграрною продукцією громадян та створення промислової бази для інших галузей промисловості;
- переробна промисловість – галузі, які забезпечують реалізацію функції первинної переробки для подальшого споживання та реалізації;
- інфраструктурний комплекс – представляє собою мережу налагоджених етапів виробництва. Які передбачають заготівлю, зберігання, транспортування сировини, подальший виробничий процес, результатом якого є готовий продукт, призначений для реалізації на внутрішньому та зовнішньому ринках збуту.

Вітчизняні АПК займають лідируючі позиції у виробництві певних видів продукції та покривають близько 6% світового споживання калорій [1]. Зазначимо також, що Україна займає лідируючі позиції в реалізації аграрної продукції на міжнародному ринку, так, наприклад, у категорії торгівлі соняшниковою олією Україна посідає перше місце, а в торгівлі ріпаком і ячменем – третє та четверте. У рамках цього питання розглянемо товарну структуру експорту продукції АПК з України (рис. 2).

Рис. 2. Товарна структура експорту продукції АПК України станом на 2021 рік

Джерело: складено автором на основі [1]

Діаграма показує, що лідируючі місця за часткою експорту займають кукурудза, соняшникова олія та пшениця, що є сировинними категоріями. Це свідчить про сировинну орієнтованість експорту вітчизняних АПК, що робить вразливими конкурентні позиції України на міжнародному ринку. Адже сировинні товари відрізняються слабкою стійкістю попиту, низькою ціною та її мінливістю.

Отже, аналіз товарної структури експорту вітчизняних АПК надає нам можливість виявити основні проблеми, що стримують ефективний розвиток сектору як у рамках внутрішнього середовища, так і на міжнародному ринку, серед них [2]:

- низька економічна ефективність виробництва, через фізичне, технологічне та моральне зношення основних виробничих фондів підприємств;
- домінування продукції з низьким рівнем переробки (переважно сировина) у структурі експорту АПК;
- низька ефективність механізму державної підтримки агропромисловості, яка проявляється у недосконалості інвестиційної, кредитної, фінансової та цінової політик;
- нераціональне використання трудових, фінансових та земельних ресурсів галузі;
- малоефективне використання наявного земельного потенціалу країни, через виснаження та зниження родючості ґрунтів.

Вирішення окреслених проблем у стратегічній перспективі зможе стати рушійною силою до ефективного розкриття та реалізації експортного потенціалу АПК України на міжнародному ринку.

Узагальнюючи отриману інформацію, можемо зазначити, що значимість вітчизняного агропромислового комплексу, як стратегічного ресурсу на шляху до забезпечення інтересів країни на міжнародному ринку, обумовлена наступними складовими:

- наявністю потужного потенціалу до виробництва продукції АПК;

- забезпеченням позитивної динаміки частки доходів, отриманих від реалізації продукції АПК у світовому ВВП, та підвищення рівня її переробки;
- стійкістю національного та міжнародного агропродовольчих ринків.

Для чіткого та точного визначення перспектив розвитку АПК України у міжнародному середовищі не достатньо орієнтуватись лише в ситуації, що склалась на внутрішньому ринку. Для глибокого аналізу варто сконцентрувати увагу також на глобальних світових тенденціях та актуальному стані функціонування галузі сільськогосподарської продукції, до таких можемо віднести:

- значне перевищення рівня пропозиції сировинної продукції АПК над попитом;
- нестабільність та постійні коливання ціни на продукцію через високий рівень конкуренції в галузі, у тому числі зі сторони штучних та синтетичних товарів-субститутів, різноманіття представленої продукції на міжнародному ринку і розбіжність в термінах постачання;
- зниження обсягу реалізації сировинної продукції АПК і збільшення та розширення номенклатури експорту напівфабрикатів та продукції з більшою часткою доданої вартості;
- підвищення вимог до забезпечення екологічності та безпечності продукції АПК. Обов'язковість наявності індикаторів якості, проведення підприємствами стандартизації, сертифікації та маркування продукції.

Не можливо обійти стороною початок повномасштабної війни, яка докорінним чином вплинула на діяльність АПК України у рамках внутрішнього та міжнародного ринків. Вторгнення Росії стало справжнім та складним випробуванням для аграріїв, адже пошкоджена велика кількість виробничих потужностей і посівних територій, на півдні України більшою мірою знищено техніку та склади, частина логістичних шляхів заблокована, а поля заміновано.

На даному етапі складно повною мірою оцінити наслідки та збитки, що завдасть війна сектору АПК. У першу чергу процес оцінки ускладнює відсутність аналогічних прецедентів у світовій економіці, адже з часів закінчення Другої світової війни не траплялось випадків, щоб у воєнні дії було залучено країну з настільки вагомим для міжнародного середовища сільськогосподарським сектором. На думку ООН найбільш коректним порівнянням з ситуацією в Україні є конфлікт у Сирії. Так за оцінкою FAO загальний обсяг збитків АПК Сирії за 2011–2016 рік склав близько 16 млрд. дол. США, що еквівалентно третині ВВП Сирії станом на 2016 рік [3]. Але, чи можна порівнювати масштабність та значущість аграрної промисловості Сирії та України для міжнародного ринку, якщо середній щорічний обсяг експорту сирійських АПК станом на початок конфлікту становив 2,55 млрд. дол. США, тоді як обсяг вітчизняного експорту продукції АПК щорічно перевищує позначку у 22 млрд. дол. США.

З початком війни всі експерти та аграрії робили позитивні прогнози та взагалі вважали, що ситуація мінімально вплине на аграрний сектор, проте вже у березні стало зрозуміло, що ситуація кардинально відрізняється. Переломним став етап, коли було зупинено експорт морськими шляхами, та постало питання: що роботи з величезними обсягами зерна, які немає можливості реалізувати на зовнішніх ринках. Тоді вагомим кроком уперед стало підписання зернової угоди. Але, незважаючи на це, наразі українські АПК програють конкурентам на міжнародному ринку, через низький рівень розвитку біотехнологій, значний ріст логістичних витрат, у порівнянні з довоєнними, підвищення ціни на дизельне паливо і сировину.

На даний час на території України вже пошкоджено понад 5% земель сільськогосподарського призначення, втрачено 25% посівних площ, більше 70% зрошуваних земель, 25% ягідників та 20% садів. Також через знищення виробничих потужностей АПК, пташників та пасовищ у зоні бойових дій прогнозується втрата близько 30% поголів'я тварин [3].

Погіршує становище і те, що окрім нових викликів є ще ті, що не було ліквідовано ще у довоєнний час [4]:

- складність підключення до інженерних мереж;
- наявність бар'єрів при входженні на інші ринки, у тому числі ЄС;
- незавершений процес адаптації законодавства у сфері безпечності;
- контроль фітосанітарних та ветеринарних норм відповідно до стандартів ЄС;
- недостатній обсяг потужностей для перевали і доставки продукції АПК відповідно до зростаючих потреб аграріїв [4].

Для відновлення сектору АПК у подальшому можна виділити два основних нерівнозначних джерела. По-перше, це джерело з обмеженими можливостями – використання аграрними компаніями власних резервів, у тому числі залучених інвестицій. По-друге, донорська міжнародна допомога, що буде надана програмами Євро-союзу, спрямованими на допомогу та адаптацію держав-кандидатів у члени ЄС.

З урахуванням зазначених перспектив та проблем, визначимо основні цілі стратегії розвитку вітчизняних АПК на міжнародному ринку:

- стимулювання та розвиток переробки. Як зазначалось попередньо, частка сировини у загальній структурі експорту все ще надто висока (понад 55%). Так через відсутність ланцюга створення доданої вартості Україна втрачає 50–250 дол. США на кожній тоні реалізованої сировини;
- будівництво транскордонних терміналів та спеціальних залізничних сполучень на заході України. Постає необхідність в будівництві терміналів у вигляді стрічкових конвеєрів та олієпроводів для перевантаження

відповідних видів аграрної продукції через кордон, та необхідності облаштування «перевалочних пунктів» на західному кордоні для зручного та швидкого перевантаження продукції АПК з вагонів вітчизняного на вагони європейського стандарту, враховуючи різний стандарт української та європейської колії;

– розвиток річкового експорту продукції АПК. З урахуванням того, що інфраструктура ЄС активно використовує річковий басейн Дунаю, доцільно задіяти українські порти даної річки з метою зниження вартості логістики та активізації експорту з південної частини України.

Висновки

Вітчизняний агропромисловий комплекс завжди був ключовою бюджетоутворюючою галуззю економіки країни. Тому варто пам'ятати, що важливою умовою ефективного розвитку АПК на міжнародному ринку виступає забезпечення його гнучкості та адаптації до змін навколишнього середовища. А цього можливо досягти лише за рахунок стратегічного підходу управління.

Отже, підсумовуючи все вищесказане, значимо, що стратегічні перспективи розвитку вітчизняних АПК на міжнародному ринку зумовлені досягненням наступних завдань:

- подовження ланцюга створення доданої вартості шляхом вищого рівня переробки сировини;
- диверсифікація логістичних сполучень для експорту продукції;
- забезпечення відповідності якості продукції міжнародним стандартам;
- підвищення рівня державної підтримки виробників у секторі АПК.

Лише за такої умови АПК України, навіть попри війну та високий рівень нестабільності зовнішнього середовища, не загрожує втрата статусу ключового експортера аграрної продукції на міжнародному ринку.

Список використаної літератури

1. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 03.12.2022)
2. Пітель Н.Я. Проблеми розвитку експорторієнтованої діяльності аграрної сфери економіки України. Агросві. 2019, № 16 .URL: http://www.agrosvit.info/pdf/16_2019/5.pdf (дата звернення: 05.12.2022)
3. Food and Agriculture Organization. URL: <https://www.fao.org/home/en> (дата звернення: 07.12.2022)
4. Національна рада з відновлення України від наслідків війни. Проект Плану відновлення України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf> (дата звернення: 08.12.2022)

References

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 03 Dec. 2022)
2. Pitel N.Ia. Problemy rozvytku eksportoriientovanoi diialnosti ahraranoi sfery ekonomiky Ukrainy. Ahrosvi. 2019, № 16. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/16_2019/5.pdf (accessed 05 Dec. 2022)
3. Food and Agriculture Organization. URL: <https://www.fao.org/home/en> (accessed 07 Dec.2022)
4. Natsionalna rada z vidnovlennia Ukrainy vid naslidkiv viiny. Proekt Planu vidnovlennia Ukrainy. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf> (accessed 08t Dec.2022)